

NEM-KERESZTÉNY FORRÁSOK JÉZUSRÓL

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.2. 2014.08.05.)

Manapság rengeteg könyv foglalkozik Jézus személyével. Egyesek a létezését is tagadják, mások olyan képeket festenek Jézusról, amelyek jelentősen eltérnek az Újszövetség, az apostolok és közvetlen tanítványaik Jézus-képétől. Jézusról azonban *nem csak a hívei* írtak. Az 1. századi Újszövetségen és a 2. századi apostoli atyák írásain kívül más forrásaink is vannak: tágabb értelemben véve kortársnak mondható zsidó és pogány szerzők utalásai. E szerzők a keresztényekkel szemben vagy ellenségesek voltak, vagy tiszteletet mutatnak, vagy közömbösek. Mindenesetre nem csak az derül ki utalásaikból, hogy szerintük is létezett Jézus, hanem az is, hogy mi történt vele, és a hívei kinek tartották őt. Aki tehát Jézusról nem mai képzelgések, hanem a legkorábbi feljegyzések alapján akar gondolkodni, annak az Újszövetségen és az apostoli atyák írásain kívül *hét* nem keresztény forrás és még két utalás áll a rendelkezésére.

Zsidó források

1. A Babilóniai Talmud

A rabbinikus zsidóság műve, keletkezett az i.sz. 1-5. sz-ban. A Talmud alig foglalkozik Jézussal és a keresztényekkel. A hallgatás oka a kölcsönös elutasítás: először a zsidóság üldözte Jézus követőit, majd az egyház lett antijúdaista, végül a 4. sz-tól az eszmei küzdelem politikai szintre helyeződött át, ami tovább rontotta a két vallási közösség viszonyát.

Domán István (*Talmud*, Ulpius, 2007:327-338) szerint a Talmud csak néhány helyen említi Jézust név szerint (*Szánhedrin* 43a és 107/b), máshol kódnévvel utalnak rá (Ben Stada, Ben Pandira) – ha egyáltalán rá utalnak (*Sábát* 104b, *Szánhedrin* 76a, 100a, *Toszáfot* 2a, *Joma* 66b, *Hágiga* 4b stb.), és anakronizmusaik alapján világos, hogy egyik írója sem alapoz valós információkra. Az egyetlen, valóban Jézusról szóló, és történelmi szempontból hitelesnek tekinthető, talán 2-3. századi szöveg a *Szánhedrin* büntetőjogi traktátus alábbi utalása:

Szánhedrin 43a

Forrás: az 1342-es, legrégebbi, cenzorálatlan müncheni Talmud-kódex szövegéből angolra fordította dr. David Instone-Brewer: *Jesus of Nazareth's Trial in Sanhedrin 43a* (Tyndale House, Cambridge (www.tyndale.cam.ac.uk). Angolból ford. Szalai András

Peszách előestéjén [keresztfára] akasztották a názáreti Jézust, kikiáltó ment ki előtte 40 napon át: „Jézust, a názáretit meg fogják kövezni, mert varázslást művelt, Izráelt félrevezette és elcsábította [bálványimádásra]. Aki tud [bármit] a védelmére, az jöjjön és nyilatkozzon!” De senki sem jött a védelmére, úgyhogy Peszách előestéjén [keresztfára] akasztották.

Az „akasztás” szó akkoriban keresztre feszítésre utalt. A szöveg beleillik az evangéliumok elbeszélésébe. Jézust valóban megvádolták varázslással (Mk 3:22, Mt 12:24, Lk 11:15), istenkáromlással (Mk 2:7, Mt 9:3, Jn 10:33) és Izrael tévútra vezetésével (Jn 7:12), végül pedig kötelezővé tették a feljelentését (Jn 11:47.53.57).

2. Josephus Flavius

Zsidó történetíró, i.sz. 37-100, aki a művelt rómaiaknak írt népe történelméről.

A zsidók története [*Judaiké Archaiologia*] XVIII. 3

Forrás: Josephus Flavius: *A zsidók története* (Európa, 1980) 503. oldal (ford. Révay József)

Ebben az időben élt Jézus, ez a bölcs ember, ha ugyan szabad őt embernek neveznünk. Ugyanis csodákat művelt és tanította az embereket, akik szívesen hallgatják az igazságot és sok zsidót és sok görögöt megnyert. Ő volt a Krisztus. És ámbár főembereinek följelentésére Pilatus keresztre feszítette, most is hívek maradtak hozzá azok, akik szerették. Mert harmadnapra feltámadt és megjelent közöttük, mint ahogy Istentől küldött próféta ezt és sok más csodálatos dolgot előre megjövendöltek felőle. S még ma is megvan a keresztények felekezete, amely róla vette nevét. (XX, 9) [Anániás főpap] a nagytanácsot törvényszéki ülésre hívta össze, és eléje állította Jakabot, aki testvére volt Jézusnak, akit Krisztusnak neveznek, s még néhány más embert.

Ezt a bekezdést sokan későbbi betoldásnak vélik, Vermes Géza szerint „keresztény másolók láthatóan itt-ott kiegészítették, vagy éppen lerövidítették” (*A zsidó Jézus*, Osiris, 1998:68).

Római, görög és szír források

3. Tacitus

Cornelius Tacitus (kb. i.sz. 55-120), római történész, a császárok életéről írt.

Évkönyvek [*Annales*] XV. 44

Forrás: Tacitus összes művei, II. kötet (Magyar Helikon, 1970) 402-403. oldal (ford. Borzsák István)

Ezért a híresztelés elhallgattatása végett Nero másokat tett meg bűnösnek, és a legválogatottabb büntetésekkel sújtotta azokat, akiket a sokaság bűneik miatt gyűlölt és Christianusoknak nevezett. Christust, akitől ez a név származik, Tiberius uralkodása alatt Pontius Pilatus procurator kivégeztette, de az egyelőre elfojtott vészes babonáság újból előtört, nemcsak Iudeában, e mótely szülőházájában, hanem a Városban [Rómában] is, aho-

vá mindenünnen minden szörnyű és szégyenletes dolog összefolyik, s hívekre talál. Így hát először azokat fogták össze, akik ezt megvallották, majd az ő vallomásuk alapján hatalmas sokaságra nem is annyira a gyújtogatás vádját, mint inkább az emberi nem gyűlöletét bizonyították rá. És kivégzésüket még csúfsággal is tetézték, hogy vadállatok bőrébe burkoltan kutyák marcangolásától pusztuljanak, vagy keresztre feszítve, és amikor bealkonyodott, meggyújtva éjszakai világításul lángoljanak. Nero a kertjeit ajánlotta fel e látványosság céljára, és cirkuszi játékokat rendezett, amelyen kocsisruhában a nép közé vegyült, vagy kocsira szállott. Ebből, bár bűnösök voltak és a legsúlyosabb büntetést is megérdemelték, szájalom támadt, mivel nem a közjó érdekében, hanem egy ember kegyetlensége miatt kellett elpusztulniuk.

4. Ifjabb Plinius

Gaius Caecilius Plinius Secundus (i.sz. 61-113), római politikus, író, élete végén Bithynia és Pontus legátusa. Levelét i.sz. 112-ben írta Traianus császárnak.

96. levél

Forrás: Ifjabb Plinius: *Levelék* (Európa, 1966) 355-357. oldal (ford. Borzsák István)

Uram, alapelvnek tekintetem, hogy minden kétes ügyet eléd terjesszek. Mert hiszen ki tudna jobban eligazítani bizonytalanságomban, vagy segíteni tájékoztatásomban? Keresztények ügyében folytatott törvényszéki eljárásokon még sohasem vettem részt; ezért nem is tudom, mit és milyen mértékben büntessek, vagy akár nyomoztassak. Igen fennakadtam például azon, hogy tekintettel kell-e lenni a vádlottak életkorára, vagy pedig egészen zsenge korúak és már meglelt emberek között nem kell-e különbséget tenni; védelejtéssel járhat-e a beismerés; vagy olyan személy számára, aki valaha keresztény volt, ne legyen-e enyhítő körülmény, ha megtagadja hitét; és vajon magát a keresztény nevet kell-e büntetni, akkor is, ha az illető semmi bűnt sem követett el, vagy pedig a keresztény névhez hozzátapadó bűnöket? Eddig azok ellen, akiket a kereszténység vádjával terheltén idéztek ítélszékem elé, a következő módon jártam el. Megkérdeztem tőlük, keresztények-e. Azokat, akik keresztényeknek vallották magukat, másodszor és harmadszor is megkérdeztem, de büntetéssel fenyegettem meg őket. Akik még ezután is kitarítottak, azokat kivégeztettem. Mert meggyőződésem, hogy függetlenül vallomásuk tartalmától, makacsságukért és csökönyösségükért megérdemelték ezt a büntetést. Másokat, akik ugyanebben a tébolyban szenvedtek, csak bűnösöknek bélyegeztem, és Rómába szállítottam, mivel római polgárok voltak. Majd a törvényszéki eljárás miatt, már amint történni szokott, mások ellen is felmerült ez a vád, úgyhogy több eset került eléem. Kaptam egy névtelen feljelentést, amelyen sok név szerepelt. Akik kijelentették, hogy nem keresztények, és nem is voltak azok, amennyiben útmutatásom szerint az istenekhez fohászoltak, és képmásod előtt, amelyet erre a célra az istenszobrokkal együtt odaállítottam, tömjén- és boráldozatot mutattak be, azonkívül káromolták Krisztust – márpedig az igazi keresztények ilyesmire állítólag semmi áron sem kényszeríthetők –, azokat elbocsátottam. Mások, akik a névsorban szerepeltek, bevallották, hogy keresztények, de ezt hamarosan visszavonták: csak voltak, de már nem azok; egyesek három, mások még több, sőt egyik-másik már húsz esztendeje nem. Ezek mind áldozattal tisztelték képmásodat és az istenek szobrait, és káromolták Krisztust. A jelentések szerint azonban az a legnagyobb vétjük vagy eltévelyedésük, hogy bizonyos meghatározott napon hajnalhasadta előtt összegyülekeznek, és váltakozva karban énekelnek az istennek hitt Krisztus tiszteletére, és esküvel kötelezik magukat, nem ám valami gáztetre, hanem arra, hogy nem lopnak, nem rabolnak, nem követnek el házasságtörést, nem szegik meg esküjüket,

a rájuk bízott letét kiadását felszólítás esetén nem tagadják meg. Ennek végeztével rendszerint szétszélednek; majd ismét összejönnek, hogy közösen fogyasszák el közönséges és ártalmatlan lakomájukat; ezt azonban abbahagyták, miután parancsodra betiltottam a titkos társaságokat. Éppen ezért annál szükségesebbnek tartottam, hogy két szolgálóleányból – ezeket ők diakonisszáknak nevezik – még kínváltás árán is kivegyem az igazságot. Nem találtam bennük egyebet ostoba, határtalan babonaságnál. Ezért elnapoltam az ügy kivizsgálását, és hozzád fordulok tanácsért. Mert meggondolásra méltónak láttam ezt a dolgot, legfőképpen a vádlottak nagy tömege miatt; ugyanis mindenféle korú, mindenféle társadalmi osztálybeli emberek, férfiak és nők vegyest, igen sokan kerültek és kerülnek a vád alá. Nemcsak a városokban, hanem a falvakban és a tanyákon is elharapódzott ennek a babonaságnak a ragálya; ezt azonban véleményem szerint meg lehet állítani, és meg lehet szüntetni.

5. Suetonius

Gaius Suetonius Tranquillus (i.sz. 69-122), római történész. Művét a császárok életéről i.sz. 120 körül írta, az V. rész Claudiusról szól.

A Caesarok élete [*De Vita Caesarum*] V.25

Forrás: Gaius Suetonius Tranquillus: *A caesarok élete* (Magyar Helikon, 1975) 224. oldal (ford. Kis Ferencné)

Ilium lakosainak, mint a római nép őseinek, minden adót örökre elengedett ... A zsidókat, akik Chrestus bujtogatására szüntelenül zavarogtak, [Claudius] kiűzte Rómából. A germánok követeinek megengedte, hogy az orchestrában foglaljanak helyet...

6. Szamoszatai Lukianosz

Szíriai görög rétor és szatírista (i.sz. 125-180), aki a cinikus filozófus, Peregrinosz Próteusz (i.sz. 95-165) életéről és haláláról írt szatírárt. Peregrinosz ifjúságát Palesztinában, keresztények között töltötte, a rómaiak bebörtönözték. Szabadulása után ebionita lett (zsidó-keresztény csoport, akik szerint Jézus csak ember volt), később Egyiptomban aszketikus életű cinikus vándorfilozófus lett, és Rómában, majd Görögországban élt. Saját temetési beszédét elmondva máglyára vetette magát. A kortárs Tertullianus és Tatianosz szerint cinikusok és keresztények sokat kritizálták egymás eszméit és életvitelét.

Peregrinus haláláról [*Peri tész Peregrinu teleutész*] 11-13.

Forrás: Habermas, Gary: *The Historical Jesus: Ancient Evidence for the Life of Christ* (College Press, 2008:206). Angolból ford. Szalai András.

A keresztények, mint tudod, a mai napig egy embert imádnak – egy különleges személyiséget, aki bevezette szokatlan szertartásaikat, és ezért keresztre feszítették. ... Látod, e félrevezetett teremtmények azzal az általános meggyőződéssel kezdik, hogy örökre halhatatlanok, ami megmagyarázza a halál iránti megvetésüket és önkéntes odaadásukat, ami annyira gyakori közöttük. Aztán eredeti törvényadójuk még azt is belevéste az elméjükbe, hogy áttérésük pillanatától kezdve egymás testvérei; és megtagadják Görögország isteneit, és a keresztre feszített bölcsét imádják, és az ő törvényei szerint élnek. Mindezt

hitből teszik, aminek eredményeképpen minden világi vagyont egyformán megvetnek, és közös tulajdonnak tekintenek.

7. Mara bar Szerapion

Szíriai sztoikus filozófus. Azonos nevű fiát bebörtönözték a kis-ázsiai Szamoszata elfoglalásakor, ekkor írta neki levelét, amelynek szövege egy 6-7. sz-i másolatban maradt fenn. Megírásának dátuma vitatott. A várost a rómaiak i.sz. 72-ben, a pártusok 161-ben, a perzsák 256-ban foglalták el. A legtöbb érv az 1. vagy 2. sz-i eredet mellett szól.

Forrás: Van Voorst, R. E.: *Jesus Outside the New Testament: An Introduction to the Ancient Evidence*, Eerdmans, 2000:53-56). Angolból ford. Szalai András.

Mi mást mondhatnánk, ha a bölcseket a zsarnokok erőszakkal elhurcolják, bölcsességüket sértésekkel fogják le, elméjüket elnyomják és nem védekezhetnek? Mi hasznuk lett az athéniaknak abból, hogy Szókratészt megölték? Éhínség és járvány tört rájuk bűnük büntetéseként. Mi hasznuk lett a szamoszi férfiaknak abból, hogy Püthagoraszt megégették? Földjüket egy pillanat alatt homok borította el. Mi hasznuk volt a zsidóknak abból, hogy kivégeztették bölcscs királyukat? Nem sokkal később a királyságukat lerombolták. Isten joggal állt bosszút ezért a három bölcscs férfiúért. Az athéniakkal az éhség végzett, a szamosziakat elborította a tenger, a zsidók pedig lerombolva és földjükről száműzve teljesen szétszórva élnek. De Szókratész nem halott Platón miatt; sem Püthagorasz Juno szobra miatt, sem a bölcscs király az új törvény révén, amelyet lefektetett.

További utalások

Két utalásról tudunk még. Julius Africanus a kb. Kr. u. 221-ben írt *Kronográfia* című művében (18:1) két történész – sajnos elveszett – művéből idéz egy-egy mondatot: a samáriai Thallus (kb. Kr. u. 52) és a görög Phlegon (szintén 1. sz.) a Jézus halálakor hirtelen beálló sötétségről számoltak be.

Összefoglalás

Mindez alapján megállapíthatjuk, hogy az 1-3. századi nem-keresztény források szerint

- Jézus valóban élt, Pilátus idején Palesztinában keresztre feszítve kivégezték,
- a kívülállók Jézus tanítását ostobaságnak vagy bölcsességnek tekintették,
- tanítványai mindenesetre a Krisztusnak, azaz a Messiásnak tartották, Istenként imádták, tanítása szerint éltek, az örök életben reménykedtek, és érte képesek voltak mártírhalált halni.